

JAN PEKELDER

TWEESPALT ROND DE WESTHOEK:
EEN PARAGRAAFJE UIT DE EXTERNE GESCHIEDENIS
VAN HET FRANSE WEST-VLAAMS

INLEIDING

Op 16 december 2021 verscheen er een circulaire van het Franse Ministerie van Onderwijs waarin het West-Vlaams wordt toegevoegd aan de lijst van potentieel te onderwijzen streektaalen in het lager en middelbaar onderwijs.¹ Ruim een maand later, op 18 januari 2022, stelde een zekere Kristof Slagmulder (Vlaams Belang) een vraag in het Vlaamse parlement over dit besluit.² Hij vroeg zich, onder andere, af waarom het Standaardnederlands niet naast het West-Vlaams als regionale taal was erkend. Hoewel minister-president Jan Jambon in zijn antwoord niet expliciet inging op een eventuele erkenning, bevestigde hij het belang van het Standaardnederlands voor Frans-Vlaanderen en zei hij de afgevaardigde toe de zaak van het onderwijs in deze taal te bepleiten bij de bevoegde Franse instanties. Op 8 juni 2022 volgde een interview met Jean-Paul Couché, afredend voorzitter van de Franse Academie voor Nuuze Vlaemsche Taelen (ANVT) in het Noord-Franse weekblad *L'Indicateur des Flandres*.³ Deze verweet Jambon inmenging in interne aangelegenheden. Verder herhaalde Couché de visie van de ANVT dat het Standaardnederlands in Frankrijk geen regionale maar een vreemde taal is, zoals het Engels of het Duits. Ten slotte werd er op 11 juni 2022

Prof. Dr. JAN PEKELDER is emeritus hoogleraar synchrone taalkunde bij de Sorbonne te Parijs en was van 2000 tot 2022 eveneens hoogleraar Nederlandse taalkunde bij de Univerzita Karlova in Praag. Hij publiceerde diverse boeken en artikelen op het gebied van de synchrone syntaxis en de vreemdtaaldidactiek. In 2020 deed hij zijn eerste populair-wetenschappelijke boek het licht zien bij uitgeverij Lias (Utrecht). Momenteel doet hij onderzoek naar de externe geschiedenis van het Franse West-Vlaams; e-mail: jan.pekelder@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7256-736X>.

¹ www.education.gouv.fr/bo/21/Hebdo47/MENE2136384C.htm. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

² www.vlaamsparlament.be/nl/parlementair-werk/commissies. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

³ www.anvt.org/fr/revue-de-presse-mainmenu-9. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

in de Noord-Franse internetkrant *Le Miroir du Nord* een open brief gepubliceerd van de hand van de Frans-Vlaamse publicist en promotor van de Nederlandse taal en cultuur Wido Bourel.⁴ Deze was gericht aan Jean-Paul Couché. Bourel reageerde op voornoemd interview. Hij bestreed het idee dat het Nederlands in Frans-Vlaanderen een vreemde taal zou zijn. Hij blijkt op dezelfde lijn te zitten als Slagmulder: het Nederlands behoort tot de regionale talen van Frankrijk omdat het historisch de cultuurtaal van het West-Vlaams is. Bourel eist voor het Nederlands hetzelfde statuut op als voor het Duits dat in de Elzas als regionale streektaal is erkend naast het Elzassisch. De vraag waaraan deze bijdrage is gewijd, luidt: hoe is de tweespalt tussen Couché en Bourel historisch te verklaren? Maar laten we beginnen met de situering van het Franse West-Vlaams.

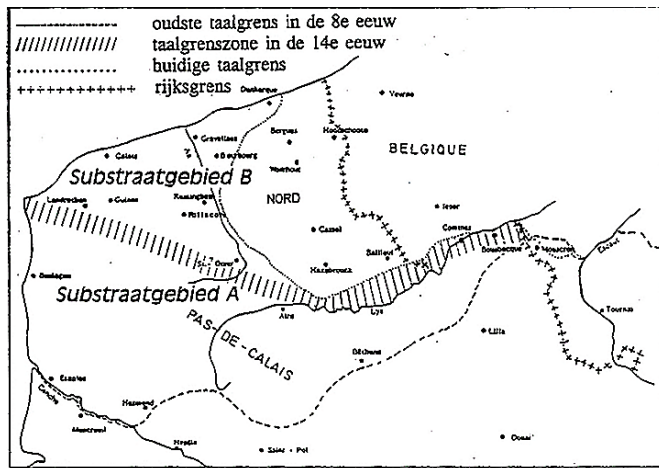
1. SITUERING VAN HET FRANSE WEST-VLAAMS

In de zogenaamde Westhoek, in het noordwesten van Frankrijk, wordt nog steeds een Nederlandse streektaal gesproken, door de sprekers zelf doorgaans *Vlamsch*, *Vlaemsch* of *Vlemsch* genoemd. Zie afbeelding 1. Dialectologisch gaat het om een variant van het West-Vlaams, nauw verwant met het in de Belgische provincie West-Vlaanderen gesproken dialect.⁵ Bij gebrek aan recent taalsociologisch onderzoek kunnen er noch over de geografische verspreiding, noch over het aantal moedertaalsprekers met zekerheid uitspraken worden gedaan.

Willemys (28) wijst erop dat “een taalgrens in de echte zin van het woord niet meer bestaat.” Hij doelt daarmee op het verschijnsel dat binnen het gebied waar nog regionaal Nederlands gehoord kan worden, het West-Vlaams slechts gesproken wordt door bejaarde mensen in de kleinere plattelandsgemeentes. De ‘grens’ van dit gebied loopt vanaf de Noordzee, oostelijk van Dunkerque (Duinkerken), buigt zuidwestelijk af, loopt vervolgens zuidoostelijk onder Hazebrouck (Hazebroek) door en eindigt haar loop door Frankrijk ten oosten van Bailleul (Belle). Volgens Gysseling (71-85) gaat deze ‘grens’ terug op een zeer oude taalgrens uit de zevende en achtste eeuw die hij reconstrueert op basis van de toponymie die of van Germaanse of van Romaanse origine is. Deze grens loopt veel zuidelijker, namelijk ter hoogte van de monding van de Canche (Kwinte) in het westen, vervolgens oostelijk net onder Béthune door, dan noordoostelijk tot aan

⁴ lemiroirdunord.fr/2022/06/11. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

⁵ Dialectologisch valt het West-Vlaams onder het Westnederfrankisch, net zoals het Oost-Vlaams, Brabants, Utrechts, Hollands en Zeeuws. Het West-Vlaams, Hollands en Zeeuws bevatten bovendien een Ingweoons (of Noordzee-Germaans) substraat (Van den Toorn et al. 179-183, Van Bree 65-69).



Afb. 1. Opschuiving van de taalgrens (Ryckeboer 183)⁶

Mouscron/Moeskroen. Het is bekend dat de opschuiving van de Romaans-Germaanse grens naar het uiterste noordwesten ten dele samenhangt met de binnendringing van het Picardisch, een andere Franse streektaal. Met name het Département du Pas-de-Calais is vanaf de negentiende eeuw eerst gepicardiseerd om vervolgens verfranst te worden (Ryckeboer 9-10).⁷ De uiterste noordwesthoek, zie nogmaals afbeelding 1, is echter nooit picardofoon geweest, maar is ‘rechtsreeks’ verfranst. De vraag rijst waar dat Frans vandaan komt.

2. FRANS ALS VREEMDE TAAL

Het Frans is historisch gezien voor de meeste Fransen een vreemde taal. In de zestiende eeuw ten tijde van de bekende Verordening van Villers-Cotterêts (1539), uitgevaardigd door koning Frans I, beheerste waarschijnlijk slechts 1% van de bevolking het Frans.⁸ Zie afbeelding 2 met een overzicht van de Franse streektalen.⁹

⁶ Substraatgebied A is het gebied waar het regionale Nederlands tussen de achtste en de veertiende eeuw verdwenen is. Dit gebied loopt van de oudste taalgrens tot een zone die zich rond 1300 van Cap Gris Nez over Saint-Omer tot Aire uitstrekte. Substraatgebied B daarentegen verwijst naar een gebied dat loopt van de veertiende-eeuwse tot aan de huidige taalgrens. Dit gebied omvat de streek rond Calais, alsmede de driehoek Calais-Saint-Omer-Gravelines. Ook de streek tussen de huidige taalgrens en de Frans-Vlaamse Lys valt onder substraatgebied B, net zoals een strookje zuidelijk van deze rivier, in wat men wel Rijsels-Vlaanderen noemt (Ryckeboer 183).

⁷ Dit verklaart tevens het regionaal Nederlandse substraat in het Picardisch (Ryckeboer 182-187).

⁸ Volgens Jacques Leclerc sprak aan het begin van de zestiende eeuw 99 procent van de Franse bevolking een zogenaamd *patois*. Zie: www.axl.celan.ulaval.ca/europe/france-2politik_francais.htm



Afb. 2. De Franse streektalen (Huchon 66)

In tegenstelling tot wat meestal wordt beweerd, legde deze Verordening het Frans niet op als exclusieve rechtstaal. Het ging erom het Latijn terug te dringen ten faveure van het Frans en de vele streektalen. Het argument was de rechtstaal begrijpelijk te maken voor zoveel mogelijk Fransen (Van Goethem 437). Dit neemt echter niet weg dat er later een veelvuldig beroep is gedaan op de Verordening, juist om de streektalen te bestrijden (Soleil 19-34, Lodge 367-376). Deze strijd is begonnen in de tijd van de veroveringen onder Lodewijk XIV (1638-1715). Ruim 250 jaar later, aan het begin van de twintigste eeuw, had desondanks nog steeds zo'n 50% van de Fransen een andere moedertaal dan het Frans. Heden ten dage spreekt praktisch niemand meer exclusief een regionale taal. Dit betekent niet dat iedereen moedertalig Frans spreekt. Voor wat het West-Vlaams betreft, schat men het aantal moedertaalsprekers eind twintigste eeuw nog op 60.000, al-

#1%20Une%20longue%20tradition%20d'interventionnisme%20linguistique. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

⁹ De grijze gebieden geven de niet Romaanse en de witte gebieden de Romaanse talen aan. We zien tevens een tweedeling binnen de Romaanse talen: de OC-talen in het zuiden en de OïL-talen in het noorden, waar OC en OïL in de betreffende talen voor het woord *ja* staan.

len woonachtig in het Département du Nord (Huchon 237). Dit is ruim 2% van de departementale bevolking. Het voorbeeld van het West-Vlaams is veelbetekend: de streektalen die sinds Lodewijk XIV door de centrale overheid als barbaars werden afgeschilderd, zijn voor de meeste onder hen op sterven na dood. Het Frans, de taal van het hof en de aristocratie is de afgelopen eeuwen niet alleen opgelegd aan de bourgeoisie, maar vooral ook aan het gewone volk. Het is belangrijk hierbij te bedenken dat de meeste streektalen geen nauwe verwantschap hebben met het Frans.¹⁰ Met uitzondering van het Baskisch dat een isolaat is, zijn de meeste Franse streektalen immers slechts in de verte met het Frans verwant. Ze hebben met andere woorden niet bijgedragen aan de vorming van deze taal. Het Moezelfrankisch van Lotharingen, het Elzassisch en het West-Vlaams zijn Germaans en het Bretons is Keltisch. Het Occitaans, Provençaals, Catalaans en Corsicaans zijn weliswaar Romaans, maar behoren tot een andere tak en kunnen dus niet aan de basis hebben gelegen van het Frans. Men neemt doorgaans aan dat het Frans is voortgekomen uit het Franciliaans, het historische dialect van Parijs en omstreken, ongeveer 5 procent van het Franse grondgebied. Slechts nauw verwante streektalen als het Picardisch en het Hoog-Normandisch hebben daarbij een zekere rol gespeeld (Dauzat 260-261, Walter 48-79, Huchon 59-67).¹¹ Kortom, voor de overgrote meerderheid van de Fransen kwam het Frans niet alleen van de heersende klasse, het klonk ook vreemd. Bovendien kwam het van het verre en zeker in de zeventiende eeuw onbekende Parijs.

3. FRANS-VLAAMSE TAALSTRIJD

Het eerste Frans-Vlaamse verzet tegen de oplegging van het Frans als nationale taal dateert uit 1853. Toen richtte de Frans-Vlaming Edmond de Coussemaker tezamen met enkele anderen het Comité Flamand de France [Vlaams Comité van Frankrijk] op. Doel: informatie verzamelen over alles wat betrekking had op de Vlaamse geschiedenis en literatuur. Daarnaast was er een religieus doel: het katholieke geloof uitdragen en waar nodig bevorderen (De Coussemaker-Van Robais 63-64). De diffusie van het Frans betekende immers een potentiële bedreiging van het christelijk geloof. Op het zeer katholieke Frans-Vlaamse platteland

¹⁰ Dit in tegenstelling tot het Standaardnederlands dat is ontstaan uit het zeventiende-eeuwse Hollands van de patriciërs van Amsterdam en omstreken met belangrijke invloeden van het Brabants en het Vlaams (Van der Wal 200-205, Taeldeman 98-105).

¹¹ Het Hoog-Normandisch werd gesproken in de huidige departementen Eure en Seine-Maritime, terwijl het Laag-Normandisch gangbaar was in de departementen Manche, Orne en Calvados.

werd er in de negentiende eeuw nog in het Vlaams gepreekt (Moeyaert 209). Ook het catechismusonderwijs werd vaak nog in de streektaal gegeven (Ryckeboer 11). De regionale taal diende dus beschermd te worden. Het *Comité* was in principe een savante, apolitieke club. Apolitiek in die zin dat er geen sprake was van anti-Franse gevoelens. De oprichters wensten “goede Franse staatsburgers” te blijven (Verbeke 50). De leus was ‘Moedertaal en Vaderland’ (Deleu 30), dat wil zeggen men stond tegelijkertijd voor het regionale Vlaams én Frankrijk. Dit neemt echter niet weg dat er vanaf het begin sprake is geweest van uiteenlopende gevoeligheden. De eerste voorzitter, de zojuist genoemde De Coussemaker, priester, en zijn vicevoorzitter Louis de Baecker, magistraat, mogen hiervan getuigen. Het blijkt dat De Baecker stukken militanter was dan De Coussemaker (De Coussemaker-Van Robais 63). Daar waar de laatste zich bezighield met de lokale taal en cultuur, was De Baecker niet alleen geïnteresseerd in Frans-Vlaanderen, maar vooral ook in de Nederlanden in het algemeen.¹² Voor hem was Frans-Vlaanderen een door de Fransen cultureel geannexeerd onderdeel van het oude Frankische vaderland (26-27). In 1866 brak hij met het *Comité* dat onder druk van de regering, die de diverse wetenschappelijke genootschappen nauwlettend in het oog hield, de praktische ondersteuning van het regionale West-Vlaams stopzette.¹³ Het zou zich voortaan uitsluitend bezighouden met de studie van de lokale cultuur (Brachin 145). Kortom, terwijl De Coussemakers blik naar binnen was gericht, was die van De Baecker naar buiten gericht. Dit blijkt niet alleen uit zijn contacten met geleerden en schrijvers uit Nederland en België, maar ook uit zijn relaties met Jacob Grimm en Hoffmann von Fallersleben (Coussemaker-Van Robais 62-63). Vanaf 1866 wijdde De Baecker zich aan het Nederlands. Hij ging onbezoldigd Nederlandse taal- letterkunde doceren aan de Sorbonne. Aan het eind van de negentiende eeuw werd Camille Looten voorzitter.¹⁴ Deze priester en decaan aan de Katholieke Universiteit van Rijsel koppelt de verdediging van de streektaal los van die van de religie. Hij kiest daarmee openlijk voor de Republiek en treedt in het spoor van *Rerum Novarum* [Over de nieuwe dingen], een ency-

¹² De Coussemaker verzorgde bijvoorbeeld een verzameling oude Frans-Vlaamse muziek en zang (1856).

¹³ In hetzelfde jaar voerde minister van Openbaar Onderwijs Victor Duruy het zogenaamde *signum lingae* in. Dit ‘teken’ kon verschillende gedaantes aannemen. Het ging meestal om een voorwerp dat de leerling die op school de streektaal bezigde, moest dragen. Zodra iemand anders opnieuw de streektaal gebruikte, moest zij/hij op haar/zijn beurt het *signum* dragen. De leerling die aan het eind van de schooldag het *signum* droeg, kreeg straf (Coornaert 220).

¹⁴ Tussen De Coussemaker en Looten was een zekere Alexandre Bonvarlet voorzitter (1876-1899), een gematigd man die in de voetsporen van De Coussemaker trad: www.comiteflamanddefrance.fr/index.php/le-comite-flamand-de-france/les-presidents-de-sa-fondation-a-nos-jours. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

cliek van paus Leo XIII (1810-1903) uit 1891 die later de basis zou vormen van de sociale doctrine van de katholieke kerk. Zijn weigering in te gaan op de vragen voor ondersteuning door de Belgische Vlaamse beweging zijn geheel in lijn hiermee. De keuze voor de Republiek impliceert de verwerping van elke schijn van transnationale Vlaamse samenwerking (Coussemaeker-Van Robais 64). Looten kijkt met andere woorden, net zoals De Coussemaeker, naar binnen. Hij zoekt geen aansluiting bij de rest van het taalgebied en kan vanuit dien hoofde als particularist worden bestempeld. Dit particularisme komt echter in botsing met het zeer militante integrationisme van een zekere Jean-Marie Gantois (1904-1968), een jonge seminarist die hij aan het begin van de jaren twintig ontmoet. Aanvankelijk is Looten onder de indruk van zijn ideeën en accepteert erevoorzitter te worden van de door Gantois gestichte Union des cercles Flamands de France (Unie van Vlaamse Kringen in Frankrijk, 1924), later Vlaams Verbond van Frankrijk (1926). Gantois geeft echter meer en meer blijk van een anti-Franse houding en ontpopt zich als een fel voorvechter van de Groot-Nederlandse gedachte: alle ‘Nederlanders’ die volgens hem tot een en dezelfde Dietse stam behoren, moeten verenigd worden in één staat (Renard 563; Nuyttens, “Bij het honderdste geboortejaar” 240). Uiteindelijk is het de sociaal-katholieke priester Jules-Auguste Lemire (1853-1928) die Lootens ogen opent voor het transnationale activisme van Gantois (De Coussemaeker-Van Robais 67-68). Gantois’ visie komt zeer duidelijk tot uiting in *Le Lion de Flandre* [De Leeuw van Vlaanderen], het orgaan van het Vlaams Verbond van Frankrijk (Dejonghe, “Un mouvement séparatiste” 52-56). Opvallend is dat de taal, het Nederlands in het algemeen en het West-Vlaams in het bijzonder; gaandeweg minder op de voorgrond treedt. Hij hanteert daarentegen steeds openlijker zogenaamde etnische argumenten ten gunste van de Dietse stam. In 1936 publiceert hij onder de schuilnaam Arnold de Cleene *Le règne de la race* [De heerschappij van het ras] waarin hij openlijk de stelling bepleit het Dietse ras niet verder te laten bezoedelen (Burrin; Dejonghe 234). Het boekje is niets meer en niets minder dan een ode aan Adolf Hitler. Meteen na de Tweede Wereldoorlog ontstaat er in het noorden van Frankrijk een perscampagne waarin diverse kranten het *Vlaams Verbond van Frankrijk* beschuldigden van collaboratie. Het komt uiteindelijk tot een proces waar Gantois wordt veroordeeld tot vijf jaar cel (Nuyttens, “Jean-Marie Gantois”). Wat het *Comité Flamand de France* betreft, deze had niet alleen afstand genomen van Gantois maar had eveneens wisselijk besloten haar activiteiten te onderbreken na het uitbreken van WOII. De heropstart na de oorlog ging echter moeizaam. Voornoemd proces kreeg veel weerklank in de regionale pers. Het gevolg was dat de publieke opinie in Frans-Vlaanderen de Frans-Vlaamse verenigingen associeerde met collaboratie en anti-

Franse gevoelens. Zoals Deleu (44) opmerkt, gingen er vele jaren voorbij voor er weer sprake kon zijn van een Vlaamse beweging in Frans-Vlaanderen. In dezelfde lijn wijst Renard (565) erop dat wat er nog over was van de regionale verenigingen zich vlak na WOII “terugtrekt in een erg voorzichtig ‘kulturalisme’ [...]”

4. DE HUIDIGE SITUATIE

Het Comité Flamand de France bestaat nog steeds en getuige hun huidige website is het doel niet fundamenteel aangepast.¹⁵ Het gaat om de instandhouding en bescherming van de lokale Vlaamse cultuur in de meest ruime zin des woords. Het Comité is tegenwoordig lid van een federatie van verenigingen op het gebied van de Franse West-Vlaamse taal en/of cultuur, de reeds genoemde Akademie Voor Nuuze Vlaemsche Taele (ANVT) gesticht in 2004. Hoewel in artikel 2 van haar statuten staat dat het Frans-Vlaams een springplank kan zijn naar het Nederlands en de andere Germaanse talen en dat men op zoek zal gaan naar samenwerking, is er net zoals bij het Comité sprake van een taalparticularistische houding.¹⁶ Men gaat zelfs zover te ontkennen dat het West-Vlaams tot de Nederlandse dialectologie behoort.¹⁷ Dit is niets minder dan taalhistorisch revisionisme. Vanuit een taalkundig oogpunt geeft de ANVT zich hiermee te kennen als een club van ideologisch gedreven taalamateurs.¹⁸

De vraag rijst uiteraard waarom men coûte que coûte wil vermijden dat het lokale West-Vlaams met het Nederlands wordt verbonden. Onze hypothese is dat men niet alleen om historische maar vooral ook om actuele redenen niet de verdenking op zich wil laden van Groot-Nederlandse gevoelens. De historische redenen lijken voor de hand te liggen gezien de hierboven geschetste publieke opinie

¹⁵ www.comiteflamanddefrance.fr.

¹⁶ De statuten van de ANVT zijn na te lezen via www.anvt.org/fr/documents-mainmenu-5/1-institut-1/18-statuts-de-l-institut. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

¹⁷ Het Franse West-Vlaams wordt verder op merkwaardige wijze afgebakend door – enigszins naïef – te stellen dat er geen hiërarchie noch concurrentie kan bestaan tussen de streektaal en het Nederlands. Dat er vanuit een taalkundig oogpunt geen hiërarchie en concurrentie bestaat tussen streek- en cultuurtaal is een open deur. Het is desondanks interessant te constateren dat deze opmerking vormelijk meer wegheeft van een decreet dan van een wetenschappelijke uitspraak (zie ons vet): “il ne **peut** y avoir ni hiérarchie ni concurrence [...]” [Er **kan** geen sprake zijn van hiërarchie, noch van concurrentie]. Ze verradt een politieke in plaats van een taalkundige invalshoek.

¹⁸ Drie leden, namelijk Ghillebaert, Simons en Marteel afficheren zich op voornoemde website echter als taalkundigen. Daar ik geen enkele wetenschappelijke publicatie van hun hand heb kunnen vinden in een nationaal of internationaal erkend taalkundig tijdschrift, neem ik aan dat zij de term ‘taalkundige’ – zoals wel vaker gebeurt – als synoniem van ‘taalleraar’ hanteren.

meteen na WOII en het onfrisse verleden van Gantois (Deleu 40). Wat de actuele redenen aangaat, is het interessant na te gaan wat de huidige protagonisten van de ANVT in dezen zelf aan expliciete uitspraken doen. Ghillebaert (90-95), vicevoorzitter van het Comité Flamand de France en derhalve gelieerd aan Jean-Paul Couché, is in dit opzicht veelzeggend. Hij legt enerzijds een verband tussen de Franse promotoren van het onderwijs van het Nederlands als vreemde taal (NVT) en hun vermeende Groot-Nederlandse ideologie en anderzijds tussen de Belgische promotoren van het Franse NVT-onderwijs en hun veronderstelde Vlaams nationalisme. Hij verwijt beide groepen het “fundamenteel ideologische karakter van het onderwijs in het Nederlands” [vert. JP]. Dat er zowel in Frans- als in Belgisch Vlaanderen nog vormen van activisme bestaan, zal niemand ontkennen. Nuyttens laat bijvoorbeeld zien dat Frans historicus en voormalig voorzitter van het *Maison du Néerlandais* [Nederlands Huis] te Bailleul, Eric Vanneufville, het verleden van Jean-Marie Gantois bagatelliseert. Iemand als Bourel gaat verder. Hij verdedigt openlijk Gantois.¹⁹ In België heeft Luc Verbeke, voormalig voorzitter van het Komitee voor Frans Vlaanderen, een Belgische organisatie, in het verleden Gantois’ optreden tijdens WOII vergoelijkt (Verbeke 99-106).

Daar staat echter tegenover dat mensen als Josef Deleu, oprichter van de Stichting Ons Erfdeel, altijd heel duidelijk afstand hebben genomen. In wezen gaat het om een handjevol activisten van Franse of Belgische bodem die geen enkele aantoonbare invloed hebben uitgeoefend op de externe Vlaams-Nederlandse taalpolitiek zoals die sinds 1980 wordt gevoerd door de Nederlandse Taalunie. Bij aandachtige lezing van de stukken, kunnen we alleen maar constateren dat deze instantie zich verre houdt van elke vorm van pan-neerlandisme of Vlaams activisme. Het *Protocol van overeenstemming over de ondersteuning van het onderwijs van het Nederlands als buurtaal in de aangrenzende regio’s* van 20 maart 2017 is in dezen significant.²⁰ Het feit dat dit protocol tevens is ondertekend door de *Académie de Lille* wijst erop dat de lokale Franse overheden welwillend staan tegenover het NVT-onderwijs in Noordwest-Frankrijk. Dat ook de centrale overheid sinds vele decennia het belang van het NVT-onderwijs in Frans Vlaanderen inziet, is af te lezen aan de instelling in 1996 van een *Certificat d’aptitude au professorat de l’enseignement du second degré* (CAPES; Certificaat van bekwaamheid voor een leraarschap in het tweedegraadsonderwijs) voor het Nederlands en in 1998 van een *agrégation*.²¹

¹⁹ Zie met name zijn site wipedia.eu.

²⁰ Zie www.taalunie.org/informatie/273/protocol-van-overeenstemming. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

²¹ Het gaat hier om twee vergelijkende examens die toegang geven tot het leraarsambt.

CONCLUSIES

Het ziet ernaar uit dat de verdeeldheid onder de Frans-Vlamingen met betrekking tot de lokale streektaal zijn wortels heeft in de negentiende eeuw. Vanaf de eerste verdedigers van het lokale West-Vlaams in 1853 tot vandaag zijn er binnen Frankrijk twee groepen die diametraal tegenover elkaar staan. Aan de ene kant de particularisten, verdedigers van de lokale streektaal, niet geïnteresseerd in aansluiting bij het Nederlands. De meest fervente onder hen ontkennen zelfs de nauwe taalhistorische banden tussen het West-Vlaams en het Nederlands. Het Nederlands als vreemde taal dat tegenwoordig in alle lagen van het onderwijs in de Westhoek aanwezig is, wordt door hen beschouwd als een ideologisch project van Franse Groot-Nederlanders en Belgisch-Vlaamse nationalisten. Deze visie gaat ten dele terug op WOII en de collaboratie van een deel van de Franse en Belgische Vlaamsgezinden. Aan de andere kant staan de integrationisten, verdedigers van aansluiting bij het Nederlands. Hier kunnen de meest fervente als verdedigers van de Groot-Nederlandse gedachte beschouwd worden.

Het moge duidelijk zijn dat beide groepen potentieel schadelijk zouden kunnen zijn voor de ontwikkeling van het Franse NVT-onderwijs. Ze bewijzen ons inziens echter ook de streektaal geen dienst. De integrationisten leveren een achterhoedegevecht. Het Frans is de enige officiële taal van Frankrijk en dat zal niet veranderen. Bovendien laden ze de verdenking op zich van extreemrechtse sympathieën. Zeker in de Noord-Franse streek waar extreemrechts sterk vertegenwoordigd is, wekt dit weerstand op. Ze onderhouden en bevestigen het oude stereotype van de twee vergelijkingen Vlaams = regionalistisch en regionalistisch = anti-Frans. Ze leveren op deze manier de brandstof voor het taalhistorisch revisionisme van de particularisten van de ANVT. Ook de houding van de laatsten is overigens nadelig voor het West-Vlaams. De ontkenning dat deze streektaal tot de dialectologie van het Nederlands behoort, reproduceert exact de ideologische visie van de Franse overheden door de eeuwen heen. De sociolinguïstiek leert ons dat een van de meest succesvolle manieren om het prestige van een streektaal te ondermijnen – en dus op termijn het aantal moedertaalsprekers – bestaat uit het loskoppelen van de streektaal van haar historische cultuurtaal.²² De enige manier om dan nog te ‘overleven’ is folklorisering (Van Keymeulen 76). In dat licht is het veelzeggend dat een van de meest succesvolle projecten van de ANVT tegenwoordig bestaat uit het plaatsen van tweetalige plaatsnaambordjes.²³

²² Dit betekent uiteraard niet dat alle streektaalen een historische cultuurtaal hebben.

²³ Het gaat om de actie *Ja om 't Vlamsch*: <https://www.anvt.org/vl/charte-qoui-au-flamandq-mainmenu-20>. Geraadpleegd op 13 jan. 2023.

BIBLIOGRAFIE

- Brachin, Pierre. "Een pionier van de Franse neerlandistiek: Louis de Backer (1814-1896)." *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, vol. 2, 1982, pp. 143-184.
- Bree, Cor van. *Historische Grammatica van het Nederlands*. Foris, 1987.
- Burrin, Philippe. *La France à l'heure allemande (1940-1944)* [Frankrijk in de Duitse tijd (1940-1944)]. Éditions Seuil, 1995.
- Coornaert, Emile. "Flamand et français dans l'enseignement en Flandre française des annexions au XXe siècle [Vlaams en Frans in het onderwijs in Frans-Vlaanderen van de annexaties tot de 20e eeuw]." *Revue du Nord*, 1971, pp. 217-221.
- Dauzat, Albert. *Tableau de la langue française* [Overzicht van het Frans]. Payot, 1967.
- De Baecker, Louis. *Les Flamands de France, études sur leur langue, leur littérature et leurs monuments* [De Vlamingen van Frankrijk, studies over hun taal, literatuur en monumenten]. Hebbelynck, 1851.
- Decleene, Arnold. *Le règne de la race* [De heerschappij van het ras]. Armand Colin, 1936.
- De Coussemaker, Edmond. *Chants populaires des Flamands de France* [Vlaamse volksliederen in Frankrijk]. F. et E. Gyselynck, 1856.
- De Coussemaker-Van Robais, Solange. "Le Comité flamand de France (1853-1940), société savante ou mouvement régionaliste ? [Het Vlaams Comité van Frankrijk (1853-1940), geleerd genootschap of regionalistische beweging?]" *Histoire, économie & société*, vol. 4, 2012, pp. 59-73.
- Dejonghe, Etienne. "Un mouvement séparatiste dans le Nord et le Pas-de-Calais sous l'occupation (1940-1944) [Een afscheidingsbeweging in Nord en Pas-de-Calais tijdens de bezetting (1940-1944)]." *Revue d'Histoire moderne et contemporaine*, vol. 17, nr. 1, 1970, pp. 50-77.
- Dejonghe, Etienne. "Le procès de l'abbé Gantois et du Vlaamsch Verbond van Frankrijk [Het proces van abt Gantois en het Vlaamsch Verbond van Frankrijk]." *L'épuration en Belgique et dans la zone interdite (1944-1949)*, onder redactie van Robert Vandebussche, Institut de Recherches Historiques du Septentrion, 2017, pp. 233-271. *Histoire de l'Europe du Nord-Ouest* 55.
- Deleu, Jozef et al. *Frans-Vlaanderen*. Lannoo, 1982.
- Ghillebaert, Christian-Pierre. "Daigner en parler pour dénier un parler: Impertinence des propos faisant obstacle à une politique linguistique en faveur de la langue régionale flamande en France [Bereid erover te praten teneinde het te ontkennen: ondoordachte woorden die een taalbeleid ten gunste van de Frans-Vlaamse streektaal belemmeren]." *De France et d'au-delà : les langues régionales transfrontalières*, onder redactie van Jean-Michel Eloy en L'Harmattan, 2018, pp. 81-108. *Carnets d'Atelier de Sociolinguistique* 12.
- Gysseling, Maurits. "Ontstaan en verschuiving van de taalgrens in Noord-Frankrijk." *De Franse Nederlanden / Les Pays-Bas français*, 1976, pp. 71-85.
- Huchon, Mireille. *Histoire de la langue française* [Geschiedenis van de Franse taal]. Librairie Générale Française, 2002.
- Lodge, Anthony. "Les débuts de la standardisation du français [Het begin van de standaardisering van het Frans]." *Congrès Mondial de Linguistique Française – CMLF'08*, onder redactie van Jacques Durand, Benoît Habert en Bernard Laks, Institut de Linguistique Française, 2008, pp. 367-376.

- Moeyaert, Cyriel. "De schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk: Vlaamse preken 1880-1970." *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas français*, 1982, pp. 209-230.
- Nuyttens, Michel. "Bij het honderdste geboortejaar van Jean-Marie Gantois (1904-1968)." *Wetenschappelijke tijdingen*, vol. 63, nr. 4, 2004, pp. 239-245.
- Nuyttens, Michel, "Jean-Marie Gantois in een slachtofferrol." *De Franse Nederlanden / Les Pays-Bas français*, 2020.
- Renard, Stefaan. "Overeenkomsten en verschillen binnen het Franse regionalisme." *Ons Erfdeel*, vol. 21, 1978, pp. 557-571.
- Ryckeboer, Hugo. *Het Nederlands in Noord-Frankrijk: sociolinguïstische, dialectologische en contactlinguïstische aspecten*. Vakgroep Nederlands taalkunde, 1997.
- Soleil, Sylvain. "L'ordonnance de Villers-Cotterêts, cadre juridique de la politique linguistique des rois de France? [De verordening van Villers-Cotterêts, juridisch kader voor de taalpolitiek van de Franse kroon?]" *Langue (s) et Constitution (s)*, Presses Universitaire d'Aix-Marseille, 2004, pp. 19-34.
- Taeldeman, Johan. "De opbouw van het AN: meer zuidelijke dan oostelijke impulsen." *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, vol. 123, 2007, pp. 97-107.
- Van den Toorn, Maarten et al. *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Amsterdam UP, 1997.
- Van der Wal, Marijke. *Geschiedenis van het Nederlands*. Prisma, 1992.
- Van Goethem, Herman. "La politique des langues en France, 1620-1804 [De taalpolitiek in Frankrijk, 1620-1884]." *Revue du Nord*, vol. 71, nr. 281, 1989, pp. 37-460.
- Van Keymeulen, Jacques. "Het "Vlaams": een taal of een misverstand?" *Tydskrif vir Nederlands & Afrikaans*, vol. 22, nr. 1, 2015, pp. 64-87.
- Verbeke, Luc. *Vlaanderen in Frankrijk*. Davidsfonds, 1970.
- Walter, Henriette. *Le français dans tous les sens* [De diversiteit van het Frans]. Robert Laffont, 1988.
- Willemyns, Roland, en Wim Daniëls. *Het verhaal van het Vlaams*. Standaard Uitgeverij, 2003.

GERAADPLEEGDE WEBSITES

www.anvt.org
www.axl.cefan.ulaval.ca
www.comiteflamanddefrance.fr
www.dbnl.org
www.de-lage-landen.com
www.education.gouv.fr
lemiroirdunord.fr
www.les-plats-pays.com
www.nordlittoral.fr
www.taalunie.org
www.vlaamsparlement.be
www.widopedia.eu

TWEESPALT ROND DE WESTHOEK:
EEN PARAGRAAFJE UIT DE EXTERNE GESCHIEDENIS
VAN HET FRANSE WEST-VLAAMS

A b s t r a c t

In de zogenaamde Westhoek, in het noordwesten van Frankrijk, wordt door enkele duizenden (of tienduizenden?) Fransen nog steeds een variant van het West-Vlaams gesproken. Diverse Franse instanties hebben zich in het verleden met deze taal beziggehouden, of om haar uit te roeien (overheidsinstanties), of om haar te beschermen of zelfs te bevorderen (verenigingen). Vandaag is het tij gekeerd. De Franse overheid staat welwillend tegenover de vele streektaalen die Frankrijk rijk is. Het is echter opmerkelijk dat er onder de particuliere verdedigers van het West-Vlaams sprake is van grote verdeeldheid. Enerzijds zijn daar de 'particularisten' die ontkennen dat het West-Vlaams tot de Nederlandse dialectologie behoort, anderzijds de 'integrationisten' die aansluiting zoeken bij de neerlandofonie in het algemeen en het Standaardnederlands in het bijzonder. Het doel van deze bijdrage is een deel van de historische wortels van deze tweespalt bloot te leggen.

Trefwoorden: taalgeschiedenis; Frans-Vlaams; taalpolitiek; Frans; Standaardnederlands

NIEZGODA WOKÓŁ WESTHOEK.
USTĘP Z HISTORII ZEWNĘTRZNEJ FLAMANDÓW ZACHODNICH

S t r e s z c z e n i e

W regionie znanym jako Westhoek, w północno-zachodniej Francji, kilka tysięcy (lub kilkadziesiąt tysięcy?) Francuzów wciąż posługuje się wariantem dialektu zachodnioflamandzkiego. Różne francuskie instancje podejmowały w przeszłości działania wobec tego języka albo w celu jego wykorzenia (władze), albo w celu jego ochrony lub nawet promocji (stowarzyszenia). Obecnie sytuacja się odwróciła. Rząd francuski jest przychylny wielu językom regionalnym Francji, których jest tam wiele. Godny uwagi jest jednak fakt, że wśród obrońców zachodnioflamandzkiego panuje zasadniczy podział. Z jednej strony są „partykularyści”, którzy zaprzeczają, jakoby zachodnioflamandzki należał do grupy dialektów niderlandzkich, z drugiej strony są „integracjoniści”, którzy generalnie dążą do przyłączenia się do krajów mówiących po niderlandzku, a w szczególności utożsamienia go ze standardowym językiem niderlandzkim. Celem tego artykułu jest ukazanie pewnych aspektów historycznych tego podziału.

Słowa kluczowe: historia języka; język francuski flamandzki; polityka językowa; język francuski; standardowy język niderlandzki

DISCORD AROUND THE WESTHOEK:
AN EXCERPT FROM THE EXTERNAL HISTORY OF FRENCH WEST FLEMISH

S u m m a r y

In the so-called Westhoek, in the north-west of France, a few thousand (or tens of thousands?) French people still speak a variant of West Flemish. Various French authorities have dealt with this

language in the past, either to try to eradicate it (public authorities) or to protect and even promote it (various associations). Today, the tide has turned. The French government is now sympathetic to the many regional languages of France. It is remarkable, however, that there is a great division among the private protectors of West Flemish. On the one hand, there are “particularists” who deny that West Flemish belongs to Dutch dialectology, and on the other there are “integrationists” who seek to link up with the Dutch-speaking states in general, and Standard Dutch in particular. The aim of this contribution is to reveal part of the historical roots of this division.

Keywords: language history; French Flemish; language politics; French; Standard Dutch